

Zwalczanie przestępczości przeciwko dziedzictwu narodowemu

w oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Działania podejmowane przez wojewódzkich konserwatorów zabytków w roku 2008

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹, w rozdziale 11. wprowadziła przepisy karne penalizujące działania skierowane przeciwko zabytkom będące przestępstwami bądź wykroczeniami. Spośród kilkunastu form działań karalnych cztery stanowią przestępstwa, a pozostałe to wykroczenia. Zgodnie z art. 108 niszczenie lub uszkodzenie zabytku podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Sprawca działający nieumyślnie podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art.108 ust.2). Kolejny przepis penalizuje wywóz zabytku bez pozwolenia lub po wywiezieniu za granicę niesprowadzenie zabytku do kraju w okresie ważności pozwolenia. Tego typu czyny zagrożone są karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W przypadku nieumyślnego działania sprawcy sankcje przewidziane w ustawie są podobne do tych, które dotyczą zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Świadomość osób fizycznych i instytucji (zwłaszcza muzeów) o odpowiedzialności karnej za niesprowadzenie do kraju, w okresie ważności pozwolenia, wywiezionego czasowo zabytku jest bardzo słaba. Nie należą do rzadkości przypadki, kiedy osoby korzy-

stające z wielokrotnych pozwoleń indywidualnych (np. muzycy koncertujący na zabytkowych instrumentach) wydanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków (WKZ) wywożą przedmioty, na które udzielono im pozwolenia już po terminie jego ważności (maksymalny czas, na jaki konserwator może wydać wielokrotne pozwolenie indywidualne, to 3 lata). Nie zdają sobie sprawy, że w przypadku zatrzymania przez Straż Graniczną, czy celników mogą odpowiadać z art.109 ust.2. Z podobnym zarzutem mogą się spotkać muzea, które nie sprowadzą wywiezionej czasowo za granicę wystawy. Zdarza się, że instytucja wypożyczająca wystawę chciałaby przedłużyć jej prezentację. W takim przypadku konieczne jest sprawdzenie, czy przedłużenie wypożyczenia mieści się w terminie ważności pozwolenia. Jeśli termin zostanie przekroczony, może zostać wszczęte dochodzenie. Szczególną ostrożność powinny zachować muzea, które przy wypożyczeniach stosują formułę stałego depozytu. W przypadku przekazywania muzealiów w depozyt w wewnątrz krajowym obiegu mamy do czynienia z umową cywilnoprawną. Jeśli chodzi o stałe depozyty zagraniczne (np. do polskich muzeów za granicą), to prawo takiej formuły wypożyczeń nie przewiduje! Jednorazowe

pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę może być wydane na czas nie dłuższy niż 3 lata, a ważność wielokrotnego pozwolenia ogólnego (z takiej formy pozwolenia mogą korzystać również muzea) nie może przekraczać 5 lat. Przepisy ustawy nie przewidują możliwości przedłużania ważności pozwoleń. Można wystąpić o nowe pozwolenie, ale przed jego wydaniem wojewódzki konserwator zabytków musi dokonać oględzin zabytku, dla którego ma wystawić pozwolenie na czasowy wywóz. Kontrolowanie wydanych pozwoleń na czasowy wywóz zabytków należy do wojewódzkich konserwatorów zabytków. W roku 2008 WKZ wydały 93 jednorazowe pozwolenia na czasowy wywóz zabytków za granicę oraz 596 indywidualnych, wielokrotnych. Największą liczbę tych ostatnich wydał mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków (275), łódzki (70), małopolski (59) oraz wielkopolski (48). Na drugim biegunie były dwa województwa – lubelskie, podlaskie – w których wydano tylko po jednym takim pozwoleniu. W wyniku prac WKZ organom ścigania zgłoszono 14 (12 w województwie pomorskim i 2 w łódzkim) spraw związanych z naruszeniem przepisu art.109. W 13 przypadkach nastąpiło umorzenie postępowania, a w jednym sąd wydał wyrok skazujący. Dodatkowe badania

powinny wskazać, z jakich przyczyn nastąpiło umorzenie postępowania.

Kolejne dwa przestępstwa, jakie zostały wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, to działania związane z obrotem falsyfikatami (podrobienie lub przerobienie zabytku w celu użycia go w obrocie zabytkami oraz zbywanie zabytku przez osoby, które wiedzą, że jest on podrobiony lub przerobiony). Oba przepisy (art.109a i art.109b) zostały wprowadzone do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w wyniku jej nowelizacji w roku 2006². Jest jeszcze trochę za wcześnie, by analizować skuteczność działania nowych przepisów. Z punktu widzenia dowodowego wykazanie wypełnienia znamion tych przestępstw jest szalenie trudne. Konserwator w Łodzi zgłosił w 2008 r. jedną sprawę, co do której prokuratura odmówiła wszczęcia postępowania, bowiem postępowanie wyjaśniające nie potwierdziło wypełnienia znamion przewidzianych w art.109a. W 2008 roku zgłoszono do prokuratury 3 sprawy związane z art.109b. Jedna z nich została umorzona, przy drugiej odmówiono wszczęcia postępowania,

natomiast trzecia zakończyła się wyrokiem skazującym.

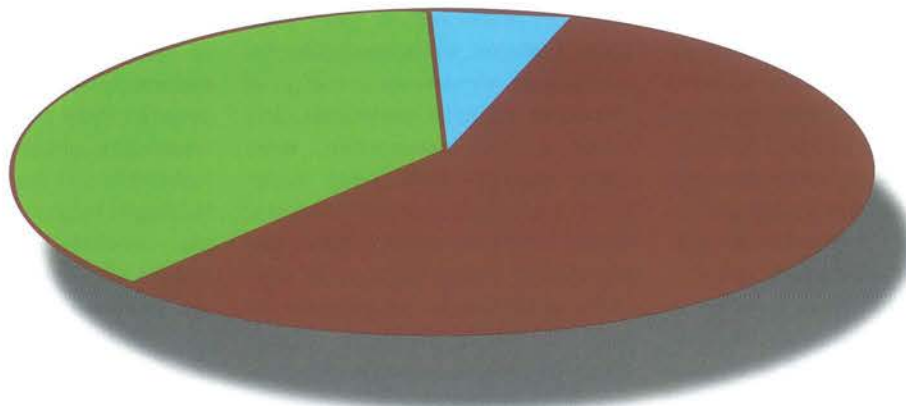
Najwięcej zgłoszonych organom ścigania spraw związanych z naruszeniem przepisów karnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotyczyło art.108 – niszczenie lub uszkodzenie zabytków. W ramach prowadzonych działań prewencyjnych pracownicy wojewódzkich urzędów ochrony zabytków dokonują lustracji obiektów wpisanych do rejestru zabytków (dotyczy to zarówno zabytków nieruchomych, jak i ruchomych). W 2008 roku służby konserwatorskie dokonały 684 lustracji zabytków nieruchomych (48 muzeów, 379 obiektów sakralnych i 257 innych zabytków wpisanych do rejestru). Największą liczbę lustracji (205) wykonał mazowiecki urząd ochrony zabytków, dolnośląski (107), lubelski (79), kujawsko-pomorski i warmińsko-mazurski (każdy po 69).

W czasie lustracji obiektów w 123 z nich (114 obiektów sakralnych i 9 innych zabytków nieruchomych) wykryto braki wśród zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, które zgodnie z rejestrem powinny się znajdować

w lustrowanym obiekcie. Łącznie ujawniono brak 509 zabytków ruchomych (488 w obiektach sakralnych i 21 w pozostałych zabytkach). Najwięcej braków zostało wykrytych przez konserwatorów mazowieckich (221), co było efektem największego nasilenia działalności lustracyjnej. W województwie lubuskim we wszystkich 11 zlustrowanych obiektach sakralnych ujawniono braki zabytków ruchomych (łącznie 21).

Jednym z efektów lustracji prowadzonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków było poinformowanie (w przypadku stwierdzenia rażących naruszeń) organów ścigania o możliwości popełnienia przestępstwa niszczenia lub uszkodzenia zabytku. Łącznie zgłoszono w 2008 r. 65 takich spraw. 13 z nich zakończyło się skazaniem oskarżonych, kolejnych 13 było jeszcze w toku, w 3 przypadkach organy ścigania odmówiły wszczęcia postępowania, 35 zakończyło się umorzeniem sprawy, a w 1 oskarżony został uniewinniony. W toku swoich prac wojewódzcy konserwatorzy zabytków ujawniali również inne czyny, których znamiona wypełniały wykroczenia wymienione w art.110-119

Zabytki zlustrowane przez WKZ w roku 2008

■ Muzea ■ Obiekty sakralne ■ Inne zabytki

ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (łącznie 152 sprawy).

Jednym ze zgłaszanych systematycznie problemów związanych z przestępczością przeciwko dziedzictwu narodowemu jest nielegalna penetracja stanowisk archeologicznych. Niemal na każdej konferencji środowisko archeologów przedstawia katastroficzne wizje. Obserwacje tego co się dzieje w terenie, prowadzone przez przedstawicieli wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, nie potwierdzają nasilenia nielegalnych wykopalisk. Na terenie trzech województw nie stwierdzono przypadków nielegalnej penetracji stanowisk archeologicznych (kujawsko-pomorskie, małopolskie, opol-skie). W zdecydowanej większości pozostałych województw stwierdzono pojedyncze przypadki nielegalnych działań na stanowiskach archeologicznych. W czterech województwach (lubelskie, mazowieckie, pomorskie i śląskie) zasygnalizowano, że penetracja stanowisk to widoczne zjawisko (na terenie województwa lubelskiego wskazano 29 zagrożonych stanowisk). Na tle prezentowanych bardzo rozbieżnych stanowisk (WKZ – środowisko archeologów) rodzi się pytanie: jaka jest naprawdę sytuacja? Jeśli archeolodzy mają wiedzę o niszczonej stanowiskach, to powinni przekazywać te informacje do WKZ, które musiałoby w swoich działaniach uwzględnić sygnalizowane przypadki.

Działania konserwatorów zmierzające do poprawy stanu ochrony i zabezpieczenia zabytków to nie tylko zgłaszanie zauważonych nieprawidłowości organom ścigania. Prowadzone w obiektach lustracje kończyły się zawsze przekazaniem właścicielowi protokołu z uwagami dotyczącymi stanu zachowania i zabezpieczenia obiektu. WKZ prowadzi również szkolenia z zakresu ochrony i zabezpieczenia zabytków przed pożarem i przestępczością. Szkolenia takie (48) zostały przeprowadzone w 13 województwach³. Łącznie wzięło w nich udział 960 uczestników. Jednym z efektów tych działań konserwatorów były

składane przez właścicieli wnioski o wydanie pozwolenia na montaż w zabytkach systemów alarmowych i systemów sygnalizacji pożaru. Wnioskowano o wydanie pozwolenia na montaż systemu alarmowego dla 82 zabytków (69 obiektów sakralnych, 8 muzeów i 5 innych zabytków nieruchomości) i systemu sygnalizacji pożaru w 92 zabytkach (69 obiektów sakralnych, 8 muzeów i 15 innych). Najwięcej pozwoleń wydano w województwie małopolskim, lubelskim i wielkopolskim (dotyczy to zarówno zabezpieczeń przed przestępczością, jak i przed pożarem). Nie mamy pełnej informacji, czy wnioskodawcy korzystali z możliwości uzyskania dotacji na zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej. Takie szanse dała obowiązująca od 2003 r. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Można korzystać zarówno ze środków, jakie na ochronę zabytków przeznacza Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i ze środków wojewodów czy samorządów lokalnych. W 2008 r., z budżetów czterech wojewodów (lubuskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego) przeznaczono 248 542 zł na poprawę stanu ochrony i zabezpieczenia zabytków przed pożarem i przestępczością. W wymienionej kwocie największy udział miał wojewoda podkarpacki (174 000 zł) i warmińsko-mazurski (41 600 zł).

Z przesłanych przez konserwatorów informacji wyłania się obraz dość dobrej współpracy pomiędzy służbami konserwatorskimi a Policją, Strażą Pożarną, Służbami Celnymi i Strażą Graniczną. Generalnie dwie platformy stanowią podstawę prowadzonych wspólnych działań – porozumienie z 2004 r. zawarte przez generalnego konserwatora zabytków, komendanta głównego Policji, szefa Służby Celnej i komendanta Straży Granicznej, na podstawie którego podobne porozumienia zostały zawarte w wielu województwach, oraz rządowy program „Razem Bezpieczniej”, który realizowany jest w terenie zarówno przez służby kon-

serwatorskie, Policję i Straż Pożarną. Jako odosobniony można traktować sygnał z województwa kujawsko-pomorskiego, że występuje brak stałej współpracy z policją, a o większości zdarzeń związanych z zabytkami wojewódzki konserwator zabytków dowiaduje się z mediów, a nie od organów ścigania. Zdecydowanie największy zakres współpracy obejmuje szeroko pojęte działania prewencyjne – wspólne lustracje zabytków nieruchomości (zwłaszcza budownictwa drewnianego), sprawdzanie stanu zabytków ruchomych, wykonywanie opisów i dokumentacji fotograficznej, w niektórych województwach również znakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych. Częstą formą współpracy są szkolenia funkcjonariuszy poszczególnych służb, w których przedstawiciele wojewódzkich konserwatorów zabytków przybliżają problemy związane z ochroną zabytków, jak również wspólne szkolenia skierowane do określonych grup właścicieli i użytkowników zabytków (np. administratorów obiektów sakralnych).

Z przesłanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków informacji wyłania się pozytywny obraz działań, jakie podejmuje służba ochrony zabytków w celu zmniejszenia zagrożenia przestępczością zabytków nieruchomości i ruchomych. Oceniając działania, trzeba pamiętać, że ten zakres aktywności nie jest jedynym elementem pracy konserwatorów. Biorąc pod uwagę znane wszystkim problemy kadrowe służb konserwatorskich, z dużym uznaniem trzeba ocenić dotychczas podejmowane działania. Widoczne, stopniowe zmniejszanie zagrożenia to również efekt aktywności wojewódzkich urzędów ochrony zabytków. ■

PRZYPISY

¹ Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003 Nr 162 poz.1568.

² Ustawa z 24 lutego 2006 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2006, nr 50 poz.362.

³ Szkoleń nie przeprowadzono tylko w województwie opolskim, śląskim i świętokrzyskim